İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLERDE GÜNCEL ARAŞTIRMALAR

Ekim 2022

Editörler

Doç. Dr. Mustafa Mete

Dr. Öğr. Üyesi Aytaç Toptaş

Dr. Yahya Katı

gece kitaplığı

İmtiyaz Sahibi / Publisher • Yaşar Hız

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Editörler / Edıtors • Doç. Dr. Mustafa Mete
Dr. Öğr. Üyesi Aytaç Toptaş
Dr. Yahya Katı

Birinci Basım / First Edition • © Ekim 2022

ISBN • 978-625-430-456-9

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.

Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz.

The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Publishing
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak Ümit Apt. No: 22/A Çankaya / Ankara / TR
Telefon / Phone: +90 312 384 80 40
web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 47083

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1
ANTİ-DAMPİNG, SÜBVANSİYONLAR VE TÜRKİYE
Murat Ozan BAŞKOL 1

Bölüm 2
PANDEMİ DÖNEMİ TÜRKİYE'DE KADINA YÖNELİK EV İÇİ ŞİDDET VE KADIN SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI
Meltem ATAN, Belma TOKUROĞLU 23

Bölüm 3
EKONOMİK KARMAŞIKLIK İLE ÜRETKEN KAPASİTELER İLİŞKİSİ PENCERESİNDEN TÜRKİYE'DE EKONOMİK BÜYÜME VE GELİŞMEYİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
Engin BEKAR, Kasım ULUDAĞ 43

Bölüm 4
PİYASASI OLMAYAN MALLARIN DEĞERLEMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER
Ahmet Semih UZUNDUMLU, Seval KURTOĞLU 69

Bölüm 5
KAMUDA PERFORMANS YÖNETİMİ: SAĞLIK BAKANLIĞINDA UYGULANAN EK ÖDEME SİSTEMİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME
Firdevs KOÇ BAYKARA, Tarık YÜCEL 83

Bölüm 6
LİDERLİK KAVRAMININ SANATSAL BOYUTU ÜZERİNE KURAMSAL BİR İNCELEME
Hale Eda AKDURU 103

Bölüm 7
NÖROPAZARLAMA BİR FIRSAT MI, YOKSA BİR TEHDİT Mİ?
Zeynep ÖZDEMİR 119

Bölüm 8
HİZMET KALİTESİNİN ÖLÇÜLMESİ: GAZİANTEP İSLAM BİLİM VE TEKNOLOJİ ÜNİVERSİTESİNDE BİR UYGULAMA
Fevzi Altuntaş, Sebahattin Yıldız.....133

Bölüm 9
YÖNETİM ALANINDA İŞ ETİĞİNİN ÖNEMİ
Umut Dağıstan 153

Bölüm 10
GEÇİŞ EKONOMİLERİNDE KUR REJİMİ TERCİHİ
Mehmet Ömer Çarpar, Özhan Tuncay 169

Bölüm 11
YEREL YÖNETİM FİNANSMANINA GENEL BİR BAKIŞ
Cumhur ŞAHİN 191

Bölüm 12
VERGİ DENETİMİNDE ETKİNLİĞİ BELİRLEYEN UNSURLAR VE VERDİ DENETİMİNDE YENİ NESİL TEKNOLOJİLER IŞIĞINDA RİSK ANALİZ SİSTEMLERİNİN KULLANILMASI
A. Engin ERGÜDEN.....207

Bölüm 13
ÇİN'İN BİR KUŞAK BİR YOL PROJESİ, YUMUŞAK GÜÇ İLİŞKİSİ VE TÜRKİYE'DEKİ KOBİ'LERE OLASI ETKİLERİ
Evin BAYAR, Mehmet POLAT.....225

Bölüm 14
BİLGİ TEKNOLOJİLERİ VE MUHASEBENİN BİRLEŞİMİNDE GELİNEN SON NOKTA: BULUT MUHASEBE
Ela HİÇYORULMAZ.....265

Bölüm 15
FİLİPİNLER EKONOMİSİNİN ELKTRONİK DEĞER ZİNCİRLERİNE BAĞIMLI YAPISI VE SONUÇLARI
Mehmet Fazıl ÖZKUL.....283

Bölüm 16
KAMU GÖZETİM KURUMUNUN ETKİNLİĞİNİN İNCELEME RAPORLARINDA TESPİT EDİLEN DENETİM İHLALLERİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ
Sedat COŞKUN 303

Bölüm 17
ÖRGÜTLERDE YENİ TEKNOLOJİ UYGULAMALARININ ÇALIŞANLAR ÜZERİNDE YARATTIĞI STRESİN ETKİLERİ
Şenol DÜŞÜN, Mehmet Ozan CİNEL 321

Bölüm 18
1950'LERİN FİNANSAL RAPORLAMASI; AYDIN TEKSTİL İŞLETMESİ İNCELEMESİ
Pınar Daloğlu 349

Bölüm 19
PİYASASI OLMAYAN MALLARIN DEĞERLEME SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN KAVRAMLAR
Ahmet Semih UZUNDUMLU, Seval KURTOĞLU 363

Bölüm 15
BÖLGESEL İNOVASYON GÜCÜNÜN İNOVASYON ENDEKSİ OLUŞTURULARAK DEĞERLENDİRİLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Hakan Atam, Mustafa Cem Kırankabeş.....373

Bölüm 21
ZAMAN ETKENLİ FAALİYET TABANLI MALİYETLEME: BİR DİŞ KLİNİĞİNDE UYGULAMA
D. Ali KIZILYALÇIN 393

Bölüm 22
XIX.YÜZYILIN İLK YARSINDA KONYA'DA TEMEL İŞ KOLLARI VE ESNAF SANDIKLARININ İŞLEVİ
Rahime Hülya Öztürk 423

Bölüm 23
RİSK YÖNETİMİ VE İÇ KONTROL İLİŞKİSİ
Seda YILMAZ 445

Bölüm 24
TÜRKİYE'DE YATIRIM TEŞVİK SİSTEMİ*
Mehmet Sena EKİCİ 459

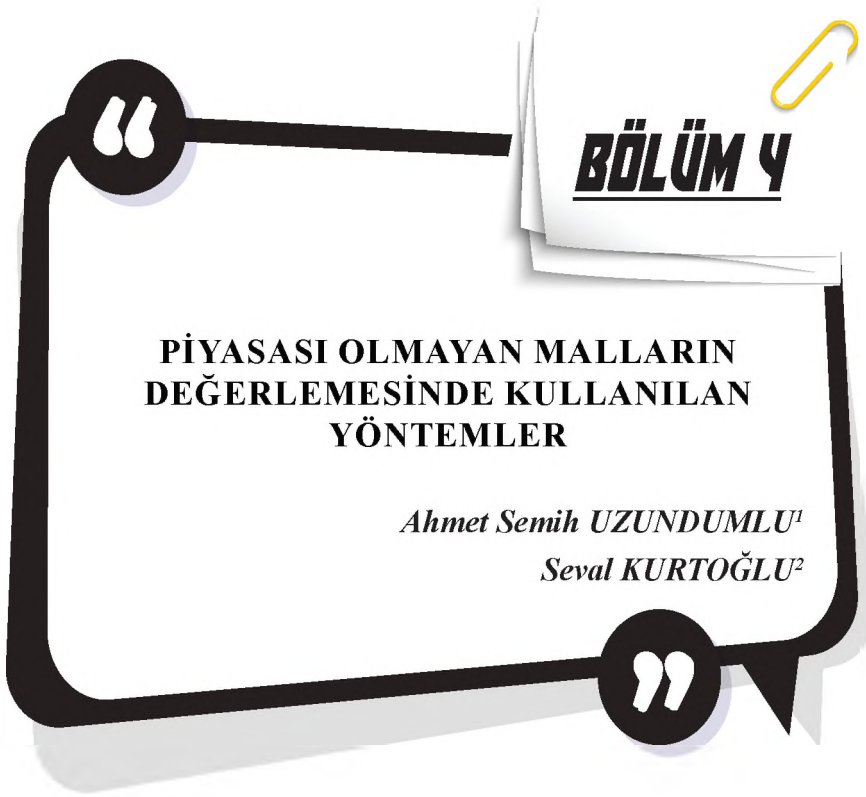
Bölüm 25
TUTUNDURMA KARMASI ELEMANLARINDAN REKLAMIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ
Filiz ASLAN ÇETİN, Seyhan ÖZTÜRK, Kamile MERİÇ 479

Bölüm 26
TÜRKİYE'DE DÜŞÜK KARBONLU ENERJİ TÜKETİMİ YÜK KAPASİTE FAKTÖRÜNE KATKIDA BULUNABİLİR Mİ? YAPISAL KIRILMALI EŞBÜTÜNLEŞME YAKLAŞIMINDAN KANITLAR
Abdullah Emre ÇAĞLAR 495

Bölüm 27
FİNANSAL KÜRESELLEŞME VE FİNANSAL SERMAYE GRUPLARININ ULUS DEVLETLER, MONARŞİLER VE I. DÜNYA SAVAŞI SONUNDA DAĞILAN İMPARATORLUKLARA ETKİSİNİN GÜNÜMÜZ İLE KARŞILAŞTIRILMALI ANALİZİ
Mehmet KUZU 515

Bölüm 28
FİNANSAL GELİŞME VE YENİLENEBİLİR ENERJİ TÜKETİMİ İLE CO_2 EMİSYONU ARASINDAKİ İLİŞKİ: BRICS-T ÜLKELERİNDE BİR UYGULAMA
Hande UZUNOĞLU ÜNLÜ, Tayfun YILMAZ 531

Bölüm 29
SERBEST FONLAR (HEDGE FUNDS)
Kartal Somuncu 549

BÖLÜM 4

PİYASASI OLMAYAN MALLARIN DEĞERLEMESİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Ahmet Semih UZUNDUMLU[1]

Seval KURTOĞLU[2]

1 Doç. Dr. Ahmet Semih UZUNDUMLU, Atatürk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi. Tarım Ekonomisi Bölüntü, Erzurum. asuzsemi@atauni.edu.tr. ORCID:0000-0001-9714-2053

2 Öğr. Gör. Seval KURTOĞLU, Bayburt Üniversitesi, Demirözü Meslek Yüksek Okulu, Veterinerlik Bölümü,Bayburt.sevalkurtoglu@bayburt.edu.tr ORCID:0000-0002-7098-2199

Başlıca piyasa dışı değerleme yöntemleri2 kategoride sınıflandırılmaktadır. Bunlar açığa çıkan ve açıklanan tercihleri kullanan yöntemlerdir (Segerson, 2017).

A) Açığa çıkan tercih yöntemleri (piyasa fiyatını belirleme ile ilgili)

1. Seyahat Maliyeti Yöntemi

2. Hedonikler (Hedonik Fiyatlandırma ya da Hedonik Mülkiyet Değeri Yöntemi)

3. Risklere Karşı Korunma veya Önlem Alma ile Doğal Kaynakları Koruma Yöntemi

4. İkame Yöntemi

B) Açıklanan tercih yöntemleri (alternatif seçim üzerinden yani ödeme istekliliği ile ilgili)

1. Koşullu Değerleme Yöntemi

2. Öznitelik Tabanlı Yöntemler

Açığa çıkan tercih yöntemleri, rekreasyon alanına ziyaretler için insan davranışları yoluyla dolaylı olarak değerler çıkarmaktadır. Bu yöntemler, davranış veya piyasa sonuçlarıyla ilgili anketler aracılığıyla toplanan verileri içerebilen gözlemlenen verilere dayanmaktadır. Aksine, açıklanan tercih yöntemleri ise bireylere tercihleriyle ilgili anket soruları sorarak verdikleri yanıtlardan belirli hesaplamalar yaparak değerleri tahmin etmeye çalışmaktadırlar. Yani bu yöntemde değerler hakkında bilgi elde etmek için varsayımsal soruları kullanan anketler özel olarak tasarlanmıştır. Sonuç olarak açığa çıkan tercih yöntemlerinde piyasa fiyatını belirlemeye yönelik değere etki edebilecek yakınlıktaki faktörlere yönelik sorular sorulurken, açıklanan tercih yöntemlerinde ödeme istekliliği hakkındaki sorular veya varsayımsal alternatifler arasından seçim yapılmasını gerektiren sorular sorulmaktadır (Segerson, 2017). Sonuç olarak, kullanılan veri türleri kullanılan yöntemlere göre farklılık göstermektedir. Bu yöntemler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

A. Açığa Çıkan Tercih Yöntemleri

1. Seyahat Maliyeti Yöntemi: Seyahat maliyeti modelinin temel anlayışı, bir bireyin bir parkta yürüyüş yapma veya bir gölde balık tutma gibi bir rekreasyon alanda eğlenceli vakit geçirmesi için yaptığı yolculuğun bir maliyeti olmaktadır. Bu durumda bireyler ziyaret edilen rekreasyon alanındaki değişimlere nedeni ile bu yerlere gidiş sayısını artırarak bu rekreasyon alanına ulaşmak için yaptıkları masrafları artırmak istemektedirler (Parsons et al., 2021). Rekreasyon alanına gelen bireylerin talep eğrisi belirlenerek alana yapılan gezi sayısı, her bir gezinin seyahat maliyeti, gezi-

nin başlayıp bittiği zaman aralığı ve diğer demografik ve yerel değişkenlerle ilgili bilgiler değerlendirilerek tüketici rantı üzerinden bu rekreasyon alanının değeri tahmin edilmektedir (Başar ve Miran, 2010). Bu yöntem bireysel (Individual) ve bölgesel (Zonal) seyahat maliyet yöntemi olarak ikiye ayrılmakta bireysel seyahat maliyeti yönteminde bağımlı değişken, rekreasyon alanına her bir birey tarafından yapılan yıllık ziyaret sayısı dikkate alınırken bölgesel seyahat maliyeti yönteminde birbirine yakın seyahat maliyetine sahip bölgelerden gelen ziyaretçileri aynı gruplara alarak gruplaştırma yapmaktadır. Böylece toplam seyahat maliyeti, rekreasyon alanına gelen ziyaretçilerin yaptıkları harcamaların toplamı o rekreasyon alanının değerini oluşturmaktadır (Gündoğmuş ve Kalfa, 2016).

2. Hedonik Fiyatlandırma (Mülkiyet Değeri) Yöntemi: Bu yöntem gayrimenkul işlemlerine ilişkin verileri ele alarak mülk özelliklerinin satış fiyatlarına katkısını ve bu özelliklere yönelik talebi tespit etmeye çalışmaktadır. Bir evin ve bulunduğu yerin bir dizi özelliğini dikkate alarak bu özelliklerin her birinin evin genel fiyatına nasıl katkıda bulunduğunu tahmin etmeyi amaçlamaktadır (Guignet et al., 2019).Bireyler bir mala değer verirken hem o malın özelliklerine hem deonu değerli kılan çevresel etkilere de değer vermektedir (Ayhan ve Erkan, 2021).Yani gayrimenkul almak veya kiralamak isteyen kişiler sadece konutun iç özelliklerine değil onun değerinde etkili olan diğer bir takım özelliklerine de değer vermektedirler (Wei et al., 2022). İşte bu yöntemde de hava su ve gürültü kirliliği gibi çevresel kaliteyi düşüren etkenlerle ve virane yıkık-dökük alanlar gibi estetiği bozan görünümler veya insanları rahatlatıcı doğal rekreasyon alanlarına uzaklık gibi çevresel olanaksızlıkların insanların o taşınmaza verdiği değeri azaltmakta tersi durumlarda ise artırmaktadır (Bamwesigye, 2019). Bu yöntemde bilim adamları hava, gürültü veya su kirliliğinden uzakta doğal çevre manzaralı mülk için ödeme istekliliğini belirlemeyi amaçlamaktadırlar (Lipton et al., 1995;Gündoğmuş ve Kalfa, 2016). Bir hedonik fiyat fonksiyonunu tahmin etmek için başlıca ampirik yöntemler, veri inşası ve temel tahmin yaklaşımları ile başlayıp mekânsal ekonometri ve yarı deneysel yöntemleri içeren içsel regresyon alma tekniklerine doğru ilerleyen bir yapıdadır (Taylor, 2017). Bu yöntemde mülkün talep fonksiyonunu oluşturan regresyon analizi yapılmakta, çevresel değişkenin değeri değiştirildiğinde gayrimenkul fiyatındaki değişim tahmin edilmektedir(Ayhan ve Erkan, 2021). Hedonik modeller, çevresel kalitedeki değişimlerin ve değişikliklerin konut piyasasına yansıyıp yansımadığını belirlemeye de izin vermektedir (Lewis and Landry, 2017).

3. Risklere Karşı Korunma veya Önlem Alma ile Doğal Kaynakları Koruma Yöntemi: Bu yöntem, bir bireyin veya hane halkının kendilerini potansiyel risklere veya tehlikelere karşı korumak veya olumsuz etkilere neden olabilecek durumları bertaraf etmek için yapılabilecek ey-

lemlerin maliyetini ölçmektedir. Örneğin, temiz suyun değeri, hanelerin şişelenmiş su için harcadığı bedel olarak düşünüldüğünde temiz suya ulaşım şişe suya ulaşım maliyetidir. Bu harcamalar, düşük kaliteli musluk suyunun zararlı etkilerinden bireylerin kendi ve hane halkı bireylerini korumalarına veya buna karşı önlem almalarına yardımcı olmaktadır (Sajise et al., 2021).Bu yöntem, bireylerin çevreye karşı yaptıkları olumsuz etkiyi, çevresel bozulma kaynaklı bir kamu hizmeti kaybını önlemeyi veya daha yüksek çevresel kalite elde etmek için bireylerin davranışlarını değiştirmeyi ele almaktadır. Potansiyel olumsuz etkiler aşağıdaki üç yoldan herhangi biriyle önlenebilir:

1. Dayanıklı mallar satın alma ile (örneğin çift camlı pencereler, su filtreleri veya arıtma sistemleri),

2. Musluk suyu yerine şişelenmiş su gibi dayanıklı ve daha sağlıklı mallar satın alma ile

3. Bu türlü sağlık problemi yaşamamak için yapılan rutinleri değiştirme (örneğin meyve yıkarken, yemek pişirirken veya içmek için kaynar suyu kullanma (Melichar and Ščasný, 2004).

4. İkame Yöntemi: Piyasası olmayan mallar için diğer yöntemler tüketici davranışına (talep) odaklanırken, ikame maliyeti yöntemi, mal ve hizmetlerin özellikleri ve üretim maliyetleri için arz tarafındaki verileri kullanmaktadır (Brown, 2017; Read, 2020). Bu yöntem yerine koyma maliyet ve eşdeğerlik analiz yöntemleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Yerine koyma maliyet yöntemi, bir ekosistemde mevcut bir durumu iyileştirmek için kamu yatırımı tarafından sağlanan bir hizmetin değerini belirlemek için kullanılırken, eşdeğerlik analiz yöntemi ise doğal kaynak hasarından sonraki kayıpların kamuya mal olan tazminatı belirlemede başvurulmaktadır (Brown, 2017). Yerine koyma maliyet yöntemi, ekosistem işlevinin bozulması veya ortadan kalkması durumunda toplum tarafından üstlenilecek maliyetlere dayalı olarak bir ekosistem hizmetini paraya çeviren maliyete dayalı bir değerleme yaklaşımıdır (Hopkins, 2018). Bu yöntem mevcut doğal sermayeyi geliştirmeye yönelik kamu yatırımı tarafından sağlanan bir hizmetin değeri veya mevcut bir hizmeti kamu çabası yoluyla zarardan koruma değerini belirlemek için kullanılmaktadır (Brown, 2017; Read, 2020). Diğer taraftan Eşdeğerlik Analizi ise ABD'deki Ulusal Oşinografi ve Atmosfer İdaresinin petrol de dâhil olmak üzere doğal kaynakları kirletici maddelerle ilgili bu etkilerden etkilenen habitatların telafisini ölçeklendirmek için özellikle Kaynak Eşdeğerlik Analizi ve Habitat Eşdeğerlik Analizi olmak üzere iki eşdeğer analizini geliştirmiştir (Desvousges et al., 2018; Athukorala, 2021).Habitat veya kaynak eşdeğerlik analizikaynak veya habitat değişiminin belirlenmesini amaçlayan bir hizmetten diğer bir hizmete araç olarak tanımlanmaktadır. Hizmetten hizmete yaklaşımlar,

genellikle, insan faaliyetleri (petrol deşarjı, tehlikeli madde salınımları veya gemilerin karaya oturması) veya kıyı bölgelerindeki doğal afetlerden kaynaklanan kayıplar için restorasyon miktarını veya uygun tazminatı belirlemek için uygulanmaktadır (Shaw and Wlodarz, 2013). Habitat Eşdeğerlik Analizi restore edilen habitatın başlangıç durumuna veya tamamen işlevsel hale gelmesine kadar olan hasar zamanları arasında, kaybedilen hizmetlerin tamamen ayni olarak değiştirilmesiyle toplam kaybı tahmin etmektedir (Ray, 2007). Kavramsal olarakKaynak Eşdeğerlik Analizi, Habitat Eşdeğerlik Analizi ile benzerlik göstermekte ancak hizmet kayıpları ve kazançları, habitat alanı yerine biyolojik bir metrik (örneğin, kaybedilen/kazanılan organizma sayısı) kullanılarak hesaplanmaktadır. Bununla birlikte, Kaynak Eşdeğerlik Analizi hasar değerlendirmelerinde bir ölçeklendirme tekniği olarak Habitat Eşdeğerlik Analizinden daha az sıklıkla kullanılmaktadır (Desvousges et al., 2018).

B. Açıklanan Tercih Yöntemleri

1. Koşullu Değerleme Yöntemi: Bir doğal kaynağın hem kullanıcıları hem de kullanıcı olmayanları için bu kaynakların aktif (doğrudan veya dolaylı) kullanım değeri, pasif (kullanım dışı)(varlık, opsiyon veya miras) değerini belirlemek için anket yöntemini kullanan bir yöntemdir (Bamwesigye, 2019; Ayhan ve Erkan, 2021).Diğer yöntemlerden farklı olarak koşullu değerleme yönteminde sadece aktif kullanım değeri değil aynı zamanda pasif kullanım değeri olan malların değerlendirilmesi yine bu yapılan anketlerle belirlenmektedir (Loomis and Helfand, 2001).Koşullu değerleme yöntemi çok popüler bir yöntem olup, popülasyonu temsil eden gruba bir anket yapılarak koşullu bir ürün için ödeme yapma veya tazminat kabul etme istekliliğini ortaya çıkarmaya çalışan bir yöntemdir (Ji et al., 2022). Bu yöntemde ankete katılan bireylere ilk önce koşullu ürünün temel özellikleri ile ilgili sorular yer alırken daha sonra ödeme veya tazminat isteğisorularak devam edilmekte ve anketin son kısmında ise bireylerin sosyo-ekonomik özellikleri ile tutum ve davranışlarına yönelik sorular içermektedir. Etkilenen nüfusun tamamı için temsili değeri elde etmek için örneğe alınan bireylerin ortalamaları üzerinden ağırlıklar dikkate alınarak hesaplanmaktadır (Melichar and Ščasný, 2004). Yani bu yöntemde ilk önce sanal bir pazar oluşturulmakta, sonra bir ödeme istekliliği senaryosu geliştirilmekte, bu senaryoyu içeren anket ilgili bireylere yapılmakta, gerekli analizler yapılarak ilk önce ortalama ödeme istekliliği sonrasında ise toplam ödeme istekliliğine göre bu malın değeri ortaya konmakta veya bu hizmetin maliyeti tespit edilmektedir (Gündoğmuş ve Kalfa, 2016). Örneğin Uzundumlu vd., (2019) yaptıkları çalışmada Belediyelerin bireylere daha hijyenik su ulaştırması için çok büyük yatırımlar yapmasını gerektirdiğini bu nedenle böyle bir yatırım için toplumun katkısına ihtiyacı olduğunueğer yapılacak senaryo ile toplumun katkısı sağ-

lanırsa bu yatırım yapılabileceğini ifade etmişlerdir. Bu çalışmada belediyenin tesisatı yeniledikten sonraki su kalitesi için birey desteği ile bu yatırımın yapılabilirliğinin senaryosunu oluşturup, ikinci aşamada bireylere anket yapılmış ve bu aşamada bireylerin maksimum veya minimum ödeme isteklilikleri anket içerisinde sorulan sorularla belirlenmiştir. Üçüncü aşamada ise veriler değerlendirilerek yani yapılan ödeme isteklerine göre ortalama ödeme istekliliği belirlenmiş ve sonuç olarak yapılacak yatırım için gerekli miktar sağlanabildiğinde yukarıdaki örnekte verilen belediye hizmeti belediye tarafından yapılabilmektedir.

Koşullu değerleme yönteminde ifade edilen aktif ve pasif kullanım değerleri şu şekilde ifade edilebilir;

A) Aktif Kullanım Değerleri

Doğrudan kullanım değeri: Doğal kaynakların kullanımları sonucunda elde edilen faydalarının değer olarak ifade edilmesidir (Gündoğmuş ve Kalfa, 2016). Bir rekreasyon alanında piknik yapma nedeni ile elde edilen fayda veya aynı yerde balık tutma vb. aktiviteler ile elde edilen faydalar doğrudan kişinin elde etmiş faydalara örneklerdir.

Dolaylı kullanım değeri: Doğal kaynakları direkt kullanmadan dolaylı yollardan sağlanan fonksiyonel faydalardan elde edilen değerlerdir (Gündoğmuş ve Kalfa, 2016; Aryal et al., 2021). Temiz suya ulaşım için su arıtma, toprakları erozyondan koruma için ağaçlandırma ve sera gazı etkisini azaltma için yani toplumsal faydalar için bireylerin ödeme istekliliklerı araştırılmaktadır (Mahajan et al., 2021). Bilindiği üzere insanlık tarihinden itibaren su vazgeçilmez bir doğal kaynak olup genelde sulak alanlara yakın yerlerde insanoğlu yaşamak istemekte ve bu nedenle insanoğlu bu doğal kaynağı çok nadiren kullansa bile bu kaynaklara manevi bir bağlılık göstermekte ve diğeri ise bu kaynakların şimdiki ve gelecekteki varlığının gelecek nesillere ulaşabilmesi için onu korumaya yönelik katkıda bulunmak istemesidir.

B) Pasif Kullanım Değerleri

Varlık değeri: Birçok insan doğal kaynakları hem şu anda hem de gelecekte kullanmayacağını bilmesine rağmen o kaynağın dolaylı olarak tüm insanlığa yararlı olacağı ve gelecek nesillerin bu kaynağı kullanabilmesini sağlamak için bu kaynakların varlığına değer vermektedirler (Gündoğmuş ve Kalfa, 2016). Yüzyıllardır özellikle gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkelerde kalkınma amacına yönelik doğal kaynakları kullanma daha doğrusu tahrip etme işlemi hızlı bir şekilde devam etmiştir. Bu nedenle bu kaynakların korunması geliştirilmesi ve çoğaltılması amacıyla hükümetler tarafından yasalar çıkarılmıştır. Örneğin Afrika'ya hiç gitmemiş bir birey direkt veya dolaylı olarak Afrika'daki bu ormanlardan faydalanması

mümkün olmasa bile bu ormanların tahribatını engellemek ya da yavaşlatmak için bu doğal kaynağın varlığına değer verebilmektedir.

Opsiyon değeri: Bir kaynağı şimdi kullanmanın mümkün olmaması ancak gelecekte kullanma seçeneğinin olmasının getireceği faydalarının değeri olarak hesaplanmaktadır (Pascoe et al., 2020). Opsiyon değeri, bir yatırım kararını çevreleyen belirsizlik düzeyini azaltmak için bir yatırım kararının daha sonraki bir tarihe ertelenmesiyle mümkün kılınan faydanın değeri olarak ta ifade edilmektedir (Bailey, 2020). Bir başka açıdan ise gelecekte bahsi geçen bu varlığın hizmetinden yararlanma hakkını elde etmek için bireylerin ödemek istediği tutar opsiyon değeri olarak adlandırılmaktadır (Smith, 1983). Örneğin, şu anda yeterince kullanılmayan doğal kaynaklar, gelecekte bu kaynaklar için daha değerli bir kullanım alanı elde edilebilirse gelecekte kullanılabilme gibi bir seçenek değerine sahip olabilir. Farklı doğal kaynakların gelecekteki kullanımları zamanla ortaya çıkabileceğinden, her bir doğal kaynağın bir seçenek değeri vardır (Pascoe et al., 2020).

Miras değeri:Gelecek nesiller için miras varlığını koruma arzusundan kaynaklanan bir doğal kaynağa biçilen değerdir (Chauhan, 2022).

Koşullu değerleme yönteminde sorulacak ödeme istekliliği sorularında fiyat teklif oyunu, ödeme kart seçimi, açık uçlu soru ve iki seçenekli soru yöntemleri kullanılmaktadır (Gündoğmuş ve Kalfa, 2016). Bu soru yöntemleri kısaca aşağıdaki gibi açıklamak konunun daha iyi anlaşılması açısından yararlı olacaktır.

Fiyat teklif oyunu yöntemi: Koşullu değerleme yönteminde ödeme istekliliğini tahmin etmede en çok başvurulan yöntemlerden biridir. Bu yöntemde hizmetin iyileştirilmesi için fazladan ödeme istekliliği aralıkları belirlenerek rasgele olarak anketlerde dağılımı sağlanmaktadır. Bu şekilde rastgele fiyat artışına bireyin evet dedikçe miktar bu fiyat kartlarındaki bir üst kademedeki rakamın teklif edilmesi ile devam eder yani bu durum evet-evet olarak en uçtaki değere kadar devam etmektedir. Eğer birey kendine fazladan ödeme teklifine hayır derse ve bu değer minimum teklif değeri ise bu katılımcının ödeme istekliği sıfır olup minimum ödeme istekliliğidir. Ancak teklif edilen değer minimum değer değilse ve teklif kabul edilmezse bir önceki kart değeri teklif edilerek katılımcıların ödemek isteyecekleri maksimum ve minimum değerleri tespit edilinceye kadar bu oyuna devam edilerek ortalama ödeme istekliliği üzerinden piyasası olmayan ürünün değeri veya hizmetteki iyileşmenin bedeli tespit edilebilmektedir (Uzundumlu vd., 2019).

Ödeme kartı seçim yöntemi:Bu yöntemde anketör yanıtlayıcıların ya büyükten küçüğe yada küçükten büyüğe sıralanmış ödeme isteği kartının değer aralığını incelemeleri ve ödemeye istekli olacakları maksimum

değeri seçmeleri istenmektedir (Yang et al., 2018). Örneğin Chen et al. (2018) tarafından Japonya'nın kıyı kırsalında teraslı çeltik tarlalarından oluşan geleneksel bir tarımsal peyzajı korumak için ziyaretçilerin ödeme istekliliğini tahmin etmek için bukart seçimi yöntemi kullanılmıştır. Ziyaretçilere sunulan bu kartlarda 100, 200, 300, 400, 500, 600, 700, 800, 900, 1000, 2000, 3000, 4000, 5000, 6000, 7000, 8000, 9000, 10.000 ve 20.000 JPY değerleri yazılı olup ziyaretçilere bağışlamak istedikleri en yüksek miktarı seçmeleri istenmiştir. Böylece turist sayılarının 2017'den sonra 540.000 birey olacağı düşülünce ortalama ödeme istekliliği ile bu sayının çarpılması ile toplam ödeme istekliliğini belirlemişlerdir.

Açık uçlu soru yöntemi: Fiyat teklif oyunu ve ödeme kart seçim yöntemlerinde bir doğal kaynağın korunması veya iyileştirilmesinde katılımcılara belirli bir miktarın ödemesi sorulurken bu yöntemde katılımcıların en fazla ne kadar katkı verebilecekleri sorulmaktadır (Muller and Ruffieux, 2011). Örneğin Loomis and Larson (1994) California'da balina gözlemcileri ile yaptıkları ankette beyaz balina popülasyonunu %50-100 oranında artırmak için kullanılacak özel bir koruma fonuna katılımcıların en fazla ne kadar ödemeye razı olacaklarını sormuşlardır. Böylece diğer yöntemlerde olduğu gibi ortalama ödeme istekliğini belirleyerek toplamda bu gözlemcilerin katkıları ile bu sayıya ulaşılıp ulaşılmayacağını tespit etmişlerdir.

Çalışmalarda katılımcılar açısından bu yöntem kolayca anlaşılmakta ve katılımcılara ödeme istekliliklerini belirtmeleri için daha fazla esneklik sağlamaktadır. Ancak bu yöntemde her zaman katılımcıların sıfır teklifi olacağı için ekonometrik model tahmininde bazı sorunlara neden olabilmektedir. Ayrıca birçok katılımcı kendi düşündükleri fiyatları belirlemekte zorlanmakta ve bu nedenle değeri anımsatacak referans fiyatlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu dezavantajlar nedeni ile birçok çalışmada ödeme kart yöntemi tercih edilmektedir (Wang and Gao, 2017).

İki seçenekli soru yöntemi: İki seçenekli soru yönteminde katılımcılara sadece teklif değerine evet veya hayır cevabını vermeleri istenmektedir. Bu yöntemim amacı fiyat teklif oyununun amacı olan kişilerin maksimum ödeme istekliliğini belirlemekten farklı olarak kişilerin maksimum ödeme isteğinin sunulan teklif fiyatından küçük veya büyük olup olmadığını belirlemektir (Kalfa, 2018). Bu yöntemde çift-sınırlı yani hayır-hayır, hayır-evet, evet-hayır ve evet-evet olarak 4 kategoride hazırlanarak anketler yapılmaktadır (Uzundumlu vd., 2019; Dessale, et al., 2022). Bu yöntemle ilgili Dessale, et al. (2022)'in yapmış oldukları çalışmada toprak erozyonu sorunu olan bölgede toprak ve su koruma uygulamalarına katılmaya istekli olan çiftçilerin çoğunun ortak arazilerde toprak erozyonu oranını en aza indirmek için toprak ve su koruma uygulamalarının önemli olduğu konusunda hemfikir olduğunu tespit etmişlerdir. Böylece katılımcılardan,

önerilen ortak arazi, toprak ve su koruma uygulaması için yıllık olarak emek veya parasal katkı olarak maksimum ödeme istekliliklerini belirlemeyi amaçlamışlardı. Ancak, pilot ankete katılanların neredeyse tamamı yalnızca işgücü katkısı yoluyla katkı vermeye istekli olduğu ve genelde katkı vermeye istekli gün sayısı 20, 30 ve 40 iş günü olduğu için anketlerde teklif gün sayıları bu değerler dikkate alınarak anketlerde sorulmuştur. Böylece sunulan ilk teklif değerine bağlı olarak teklif değerini bir kez artırıp azaltarak hayır-hayır, hayır-evet, evet-hayır ve evet-evet sorular ile ortalama çalışma günü ve çalışma günü bedelini dikkate alarak erozyonu önlemek için katılımcıların ne kadar katkı verebileceklerini hesaplamışlardır.

Öznitelik Tabanlı Yöntemler: Niteliğe dayalı (öznitelik tabanlı) yöntemler bir bireyin çevresel bir mal veya hizmetin sağlanması için aynen koşullu değerleme yönteminde olduğu gibi ödeme yapma istekliliğini ortaya çıkarmak için anket sorularını kullanmaktadır. Koşullu değerleme yöntemine benzer şekilde veriler toplanırken kodlanmaları ve analiz için hazırlanmaları gerekmektedir (Tanellari and Lee, 2022).Koşullu değerleme yöntemler gibi öznitelik tabanlı yöntemlerde rastgele fayda teorisine dayanmakta olup, bu modelde katılımcılara çevresel kalite iyileştirmede belirli bir miktar ödemeye istekli olup olmadıkları sorulmaktadır (Racevskis and Lupi, 2008). Bu yöntemle ilgili ormancılığın yaygın olduğu ülkelerde turizm ve rekreasyon için kullanılan özel sektöre ait ormanlarda konfor değerlerinin sağlanmasını geliştirmek için önerilen Peyzaj ve Rekreasyon Değerleri Ticareti ile özel orman sahiplerinin belirli bir süre bu prosedüre uyup orman doğal yapısına bozmadan yani kereste ticareti gibi alternatif kazançları yapmadan bu ormanlık alanı ziyarete gelen kişilerin ödeme isteği ile orman sahiplerinin istedikleri tazminat miktarını karşılama durumu ve orman sahiplerinin tazminatı kabul edip etmeme durumu probit gibi yöntemler kullanılarak araştırılmaktadır (Mäntymaa et al., 2018). Ayrıca Nielsen et al.(2018) biyo-çeşitliliği koruma amaçlı Danimarka'daki meşe arazi sahiplerinin meşe çalılık alanlarını korumaya katılma isteklerini bir probit modeli kullanılarak tahmin ederek yine kereste olarak kullanımını belirli bir süre erteleyerek bu yöntemle araştırmışlardır. Bu biyolojik çeşitliliğin korunması açısından gönüllü koruma programlarına ihtiyaç duyulduğunu meşe çalılığının hektar başına ne kadar tazminat verildiğini belirlemede yöntemin önemli olduğunu mevcut programda sunulan tazminat düzeyi ile bu kalitedeki meşe çalılıklarının korunmasını sağlamanın yeterli olmadığını belirlemişlerdir.

Son yıllarda piyasası olmayan malların kullanımı giderek daha yaygın bir hale gelmiş olup, Biyo-çeşitliliğin korunmasına değer vermek son yıllarda ekonomik analizlerin önemli bir odak noktası olmakta ve bu amaç için seyahat maliyeti ve hedonik fiyatlandırma gibi açıklanan tercih yön-

temleri ve koşullu değerleme gibi yöntemler kullanılmaktadır (De Valck and Rolfe, 2022).Kullanılacak yöntem seçimi içeriğe özgü olmalıdır. Mevcut yöntemler arasındaki farklılıklar tek bir yöntemin tüm değerleme ihtiyaçları için uygun olmayacağı anlamına gelmektedir. Ek olarak, bazı konularda birden fazla yöntemin kullanılması gerekli olabilir veya istenebilmektedir.

KAYNAKLAR

Aryal, K., Ojha, B.R. and Maraseni, T., 2021. Perceived Importance and Economic Valuation of Ecosystem Services in Ghodaghodiwetland of Nepal. Land Use Policy, 106, 105450.https://doi.org/10.1016/j.marpol.2022.104976.

Athukorala, S.M.D., 2021. Natural Resource Damage Assessment for Oil Spills in Sri Lanka: The Application of Habitat Equivalency Analysis.

Ayhan, E. ve Erkan, N., 2021. Pazarı Olmayan Mal ve Hizmetlerin Ekonomik Değerini Belirleme Yöntemleri ve Ormancılıkta Kullanımı. Ağaç ve Orman, 2(2): 72-81.

Bailey, M.K., 2020. Advancing the Determinants of Risky Decision Behaviour Using Conjoint and Multi-Level Moderated Mediation Analysis, Doctoral Dissertation, UCL University College London, England.

Bamwesigye, D., 2019. Expressed Preference Methods of Environmental Valuation: Non-market Resource Valuation Tools. https://doi.org/10.20944/preprints201907.0116.v1.

Başar, H. ve Miran, B., 2010. Dilek Yarımadası-Büyük Menderes Deltası Milli Parkında Sonbahar Ziyaretçilerinin Özellikleri. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 47(3): 241-250.

Brown, T.C., 2017. Substitution Methods. In A Primer on NonmarketValuation (pp. 347-390). Springer, Dordrecht.

Chauhan, E., 2022. Residents' Motivations to Participate in Decision-Making for Cultural Heritage Tourism: Case Study of New Delhi. Sustainability, 14(14): 8406,https://doi.org/10.3390/su14148406.

Chen, B., Qiu, Z., Usio, N. andNakamura, K., 2018. Conservation and Contingent Valuation of Farming Landscape Amenities by Visitors: A Case Study of Terraced Paddy Fields in Central Japan. Paddy and Water Environment, 16(3): 561-570.

De Valck, J. and Rolfe, J., 2022. Reviewing the Use of Proxies to Value Coastal and Marine Biodiversity Protection: The Great Barrier Reef in Australia. Marine Policy, 136: 104890.

Dessale, M., Habteselase, Y.and Abi, D., 2022.Households' Willingness to Pay for Soil and Water Conservation Practices on Communal Lands in South Wollo Zone, Ethiopia. Sustainable Water Resources Management, 8(4): 1-17.

Desvousges, W.H., Gard, N., Michael, H.J. and Chance, A.D., 2018. Habitat and Resource Equivalency Analysis: A Critical Assessment. Ecological Economics, 143: 74-89.

Guignet, D., Heberling, M.T., Papenfus, M., Griot, O., and Holland, B.. 2019. Property Values and Water Quality: A Nation wide Meta-analysis and the Implications for Benefit Transfer.National Center for Environmental Economics Working paper, 19-05, U.S. Environmental Protection Agency, Washington, DC.

Gündoğmuş, M.E., Kalfa, V.R., 2016. Piyasa Değeri Olmayan Varlıkların Ekonomik Değerinin Belirlenmesi. Journal of Life Economics, 3(4): 177-200.

Hopkins, K.G., Noe, G.B., Franco, F., Pindilli, E.J., Gordon, S., Metes, M.J., ... &Hogan, D.M., 2018. A Method to Quantify and Value Flood plain Sediment and Nutrient Retention Ecosystem Services. Journal of Environmental Management, 220: 65-76.

Ji, Q., Lee, H.J. and Huh, S.Y., 202. Measuring the Economic Value of Green Roofing in South Korea: A Contingent Valuation Approach. Energy and Buildings, 261: 111975,https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2022.111975.

Kalfa, V.R., 2018. Doğal Kaynakların Rekreasyonel Amaçlı Kullanımının Ekonomik Değerinin Belirlenmesi: Pamukkale Örenyeri Örneği.Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İzmir.

Lewis, L.Y. and Landry, C.E., 2017. River Restoration and Hedonic Property Value Analyses: Guidance for Effective Benefit Transfer. Water Resources and Economics, 17: 20-31.

Lipton, D.W., Wellman, K.F., Sheifer, I.C.and Weiher, R.F., 1995. Economic Valuation of Natural Resources: A Handbook for Coastal Resource Policymakers (No. 5). US Department of Commerce, National Oceanic and Atmospheric Administration, Coastal Ocean Office.

Loomis, J.B. and D.M. Larson, 1994. Total Economic Values of Increasing Gray Whale Populations: Results from a Contingent Valuation Survey of Visitors and Households. Marine Resource Economics, 9:275-286.

Loomis, J. and Helfand, G., 2001. Environmental Policy Analysis for Decision Making. Springer Science & Business Media.

Mahajan, G.R., Das, B., Manivannan, S., Manjunath, B.L., Verma, R.R., Desai, S., ... & Mulla, H., 2021. Soil and Water Conservation Measures Improve Soil Carbon Sequestration and Soil Quality Under Cashews. International Journal of Sediment Research, 36(2): 190-206.

Mäntymaa, E., Juutinen, A., Tyrväinen, L., Karhu, J., &Kurttila, M., 2018. Participation and Compensation Claims in Voluntary Forest Landscape Conservation: The Case of the Ruka-Kuusamo Tourism Area, Finland. Journal of Forest Economics, 33: 14-24.

Melichar, J. and Ščasný, M., 2004. Introduction to Non-Market Valuation Methods and Critical Review of Their Application in the Czech Republic. Development of the Czech Society in the European Union. Part V: Non-Market Valuation Methods in Environmental Areas, Praha, p. 41-94.

Muller, L. and Ruffieux, B., 2011. Do Price-Tags Influence Consumers' Willingness to Pay? On the External Validity of Using Auctions for Measuring Value. Experimental Economics, 14(2): 181-202.

Nielsen, A.S.E., Jacobsen, J.B., & Strange, N., 2018. Landowner Participation in Forest Conservation Programs: A Revealed Approach Using Register, Spatial and Contract Data. Journal of Forest Economics, 30: 1-12.

Parsons, G., Leggett, C.G., Herriges, J., Boyle, K., Bockstael, N. andChen, Z., 2021. A Site-Portfolio Model for Multiple-Destination Recreation Trips: Valuing

Trips toNationalParks in theSouthwestern United States. Journal of the Association of Environmentaland Resource Economists, 8(1): 1-25.

Pascoe, S., Scheufele, G. and Paredes, S., 2020. Using Non-Market Values in Cost-Benefit Analysis in Australian Fisheries and Aquaculture.Fisheries-Researchand Development Corporation, QUT and CSIRO Oceans and Atmosphere. https://eprints.qut.edu.au/216581/.

Racevskis, L.A. and Lupi, F., 2008. Incentive Compatibility in an Attribute-Based-Referendum Model, American Agricultural Economics Association Annual Meeting, Orlando.

Ray, G.L., 2007. Habitat Equivalency Analysis: A Potential Tool for Estimating Environmental Benefits. EMRRP Technical Notes Collection (ERDC TN-EMRRPEI-02). Vicksburg, MS: U.S. Army Engineer Research and Development Center.

Read, S., 2020. Natural CapitalAssetValuation of theMeewasinNortheastSwaleforthePreservation of Saskatoon's Natural Resources (Doctoraldissertation, University of Saskatchewan).

Sajise, A. J., Samson, J. N., Quiao, L., Sibal, J., Raitzer, D. A. andHarder, D., 2021. Contingent Valuation of Nonmarket Benefits in Project Economic Analysis: A Guide toGoodPractice.

Segerson, K., 2017. Valuing Environmental Goods and Services: An Economic Perspective. In a Primer on Nonmarket Valuation. Second Edition (pp. 1-25). Springer, Dordrecht.

Shaw, W D. and Wlodarz, M., 2013. Ecosystems, Ecological Restoration, and Economics: Does Habitat or Resource Equivalency Analysis Mean Other Economic Valuation Methods Are Not Needed?. Ambio, 42(5): 628-643.

Smith, V.K., 1983. Option Value: A Conceptual Overview, Southern Economic Journal, 49(3): 654-668.

Tanellari, E.and Lee, J., 2022. Embracing Analytics in the Drinking Water Industry. Chapter 15 Decision Analysis. IWA Publishing, 381-397.

Taylor, L.O., 2017. The Hedonic Method. In a Primeron Nonmarket Valuation. Second Edition (pp. 331-393). Springer, Dordrecht.

Uzundumlu, A.S., Fakıoğlu, Ö. Ve Köksal, M., 2019. Erzurum İlinde İçme Suyu için Ödeme İstekliliği Üzerine Etkili Olan Faktörlerin Belirlenmesi. IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, (5): 153-163.

Wang, E. and Gao, Z., 2017. Chinese Consumer Quality Perception and Preference of Traditional Sustainable Rice Produced by the Integrated Rice–Fish System. Sustainability, 9(12): 2282, https://doi.org/10.3390/su9122282.

Wei, C., Fu, M., Wang, L., Yang, H., Tang, F. and Xiong, Y., 2022. The Research Development of Hedonic Price Model-Based Real Estate Appraisal in the Era of Big Data. Land, 11(3): 334.

Yang, X., Cheng, L., Yin, C., Lebailly, P. and Azadi, H., 2018. Urban Residents' Willingness to Pay for Corn Straw Burning Bani Henan, China: Application of Payment Card.Journal of CleanerProduction, 193: 471-478.